

ІСТОРИЧНІ ЕТАПИ СТАНОВЛЕННЯ І РОЗВИТКУ ВІДКРИТОЇ ОСВІТИ

У статті визначено основні етапи становлення і розвитку відкритої освіти, конкретизовано її завдання, обґрунтовано відповідність розвитку відкритої освіти соціально-економічним вимогам, визначено пріоритетні підходи до її здійснення на кожному з окреслених етапів.

Ключові слова: відкрита освіта, кореспондентська освіта, заочне навчання, дистанційне навчання, електронне навчання.

Актуальність. Розбудова інформаційного суспільства супроводжується активним розвитком відкритої освіти, яка забезпечує подальшу модернізацію освітньої галузі на принципах демократизації, доступності, забезпечення рівних можливостей.

Так, про важливість упровадження елементів відкритої освіти, зокрема, йшлося у Посланні Президента України до Українського народу (2010), у якому акцентовано увагу на необхідність переходу освітньої системи України на принципи відкритості [3].

Відсутність належного рівня готовності освіти України до переходу на принципи відкритості зумовлює необхідність вивчення прогресивного зарубіжного досвіду упровадження відкритої освіти, обґрунтування її сутнісних характеристик, конкретизації завдань, специфічних особливостей на різних історичних етапах її становлення і розвитку.

Ступінь наукової розробки проблеми. Відкрита освіта є предметом наукового пошуку вітчизняних і зарубіжних дослідників. Так, окремі аспекти вивчення досліджуваного феномену представлено у роботах вітчизняних вчених О. Висоцької, О.Захарової, І. Колеснікової, В. Моїсєєва,

А.Хуторського та Ж.Чупахіної. Характеристиці її сутнісних ознак присвячено праці зарубіжних дослідників П. Грувса, Д. Елсуорта, С. Лии, К. Стефенса, Д. Харріса та ін. Встановленню ролі відкритої освіти у суспільному розвитку приділено увагу у роботах Г. Вільсона, Д. Стобарта, М. Янгата ін. Проте феномен відкритої освіти залишається мало представленим у сучасній науково-педагогічній літературі і потребує подальшого вивчення.

Мета статті. Визначити основні етапи розвитку відкритої освіти та конкретизувати її завдання на кожному з окреслених етапів.

Виклад основного матеріалу. Виділення історичних етапів розвитку відкритої освіти здійснено в ході врахування соціальних змін, які супроводжувались особливостями розвитку виробництва, розподілу праці, поширенням і упровадженням комунікаційних технологій у різні сфери життя, у тому числі в освіту[5]. Поділяємо думку А. Бейта, А. Боша та Дж. Брейдлі про те, що історично еволюція відкритої освіти відбувалась у чотири фази супроводжувалась розробленням специфічних підходів до її здійснення.

На нашу думку, виділення основних етапів розвитку відкритої освіти передбачає врахування специфіки соціальних вимог до освітнього розвитку. У відповідності з такими вимогами процес розвитку відкритої освіти поділяється на такі етапи: розширення доступу до вищої освіти, масовізація вищої освіти, подальшої демократизації вищої освіти, рівних можливостей у здобутті вищої освіти (див. табл. 1).

Таблиця 1

ІСТОРИЧНІ ЕТАПИ РОЗВИТКУ ВІДКРИТОЇ ОСВІТИ

Назва етапу	Хронологічні межі	Види і пріоритетні засоби навчання
I етап – розширення доступу до вищої освіти	Кінець XIX- початок XX ст.ст.	Заочне навчання на відстані, «кореспондентська освіта»
II етап – масовізація вищої освіти	Початок XX ст. - 60-ті рр. XX ст.	Заочне навчання; радіо-програми, телевізійні освітні програми, інтегровані теле-радіо-освітні програми
III етап – подальша	Початок 70-х рр. XX ст.	Дистанційне навчання; мультимедійні

демократизація вищої освіти (егалітаризм вищої освіти)	– кінець 90-х рр. XX ст.	засоби навчання
IV етап – доступність й рівні можливості у здобутті вищої освіти	Кінець 90-х рр. XX ст. – початок XX ст.	Електронне навчання; Інтернет-ресурси, ІКТ

Перший етап розвитку відкритої освіти супроводжувався поширенням так званої «кореспондентської освіти», основним призначенням якої стало подолання перешкод у здобутті вищої освіти, зумовлених відстанню. Так, вперше можливість навчатися на відстані з'являється у 1836р. У Лондоні студентам, які навчались у спеціальних коледжах та деяких інших освітніх установах, було дозволено складати іспити за навчальними програмами лондонського університету. З 1858 р. іспити були відкриті для бажаючих з усього світу, незалежно від місця здобуття освіти, її рівня й характеру підготовки до іспитів. Такий підхід дозволив створити ряд заочних навчальних закладів, які працювали за навчальними програмами університету. Слухачі курсів забезпечувались необхідними методичними матеріалами, більшість з яких складалася з навчальних посібників, що надходили поштою. Розвиток залізниці дозволив значно розширити географію споживачів послуг кореспондентської освіти, суттєво спростити доставку й удосконалити пакет методичних матеріалів. Так, окрім звичайних навчальних посібників і підручників, споживачі кореспондентської освіти отримали можливість користуватися програмами вивчення навчальних дисциплін, розв'язувати завдання і відповідати на запитання, сформульовані викладачами. Зазначимо, що подібні підходи набули поширення у США (Іллінойський Державний Університет (з 1874р.), Вінсонський університет (з 1906 р.), Чиказький Університет (з 1892 р.); Австралії (Квінслендський Університет (м.Брізбен) (з 1911 р.))[4].

Протягом другого етапу розвитку відкритої освіти (початок XX ст. - 60-ті рр. XX ст.) спостерігається посилення уваги до реалізації завдань подальшої масовізації вищої освіти, набуття освітою ознак безперервності, відповідності вищої освіти вимогам професійної підготовки кваліфікованих

кадрів. Реалізація окреслених завдань супроводжується активним використанням радіо- і телекомунікаційних засобів надання освітніх послуг. Так, з 1929 р. в Англії уперше було впроваджено радіо-курси, що являли собою серію радіо-занять, у ході яких слухачами застосовувались комплекти спеціальних навчальних матеріалів (підручники, завдання тощо). Значний внесок у розвиток радіо-освіти було зроблено телерадіокомпанією «БІ-БІ-СІ» («BBC») на чолі з Дж. Райтом [6]. Так, у 1926 р. за ініціати́ви Дж. Райта, директор відділу «БІ-БІ-СІ освіта» Дж. Стобарт склав меморандум, в якому запропонував створення так званого «бездротового університету» («Wireless University»). У 1927 р. телерадіокомпанією було започатковано діяльність відділу освіти дорослих засобами організації серії трансляцій 25-хвилинних розмов зі слухачами. Радіотрансляції організовувались щовечора протягом робочого тижня і супроводжувались використанням спеціальних дидактичних матеріалів у вигляді брошури «Мета навчання». Діяльність комерційних телерадіокомпаній зробила процес використання телерадіоосвіти більш активним. Так, наприкінці 1963 р. значною кількістю телевізійних компаній було започатковано організацію освітніх курсів для дорослих засобами трансляції телевізійних лекцій та тьюторських занять та виконання письмових робіт у спеціальних зошитах (курси «Міднайт Ойл» (Midnight Oil) Королівського Університету (Queen's University) у Белфасті, курси Університету Доун (Dawn University) Університету Англія та ін.). Курси організовувались за місцем проживання і супроводжувались розповсюдженням методичних матеріалів для слухачів.

Як бачимо, активне використання радіо- та телекомунікаційних засобів в освіті у 60-х рр. ХХ ст. було спрямовано на розширення доступу до вищої освіти, дозволило позбутися елітарності вищої освіти й сприяло набуттю вищою освітою ознак масовості, популяризацію безперервної освіти й розроблення механізмів її поширення, забезпечення вищої освіти вимогам професійної підготовки кваліфікованих спеціалістів.

Зазначимо, що досліджувані процеси відбувалися за умов активної державної підтримки уряду Великої Британії. Так, доклад М.Ханки (1944), привернув увагу до проблеми скорочення кількості кваліфікованих наукових кадрів, автор наголосив на необхідності подальшої якісної підготовки та перепідготовки останніх. Комітет з вищої технічної освіти на чолі з Е.Персі (1945), та відомий науковий діяч Дж.Барлоу (1946) запропонували збільшити кількість студентів вищих навчальних закладів країни. У Звіті Г. Кроузера (1959) відображено зростаючу турбованість держави з приводу елітарності вищої освіти. У 1962р. політологом М.Янгом було опубліковано у журналі «Where» статтю під назвою «Ваша дитина-це нещасне покоління?». Автором вперше в історії було ініційовано ідею створення «Відкритого університету». Першим кроком у цьому напрямі стала організація М. Янгом Національного Розширеного Коледжу (National Extension College (1963)) й упровадження інтегрованої моделі здобуття вищої освіти засобами поєднання Лондонської зовнішньої системи навчання, що була представлена сукупністю радіо- і теле- освітніх програм, із заочною формою навчання.

Протягом кінця 60-х рр. XX ст. – кінця 90-х рр. XX ст. відбувається подальший розвиток відкритої освіти. Перш за все спостерігається реалізація ідей соціальної справедливості засобами вищої освіти, прагнення забезпечити високоякісною вищою освітою усіх, хто бажає. Ознаками даного етапу є відсутність обмежень щодо часу і відстані у здобутті вищої освіти, активне використання інноваційних технологій в освіті. Велику роль у досліджуваних процесах відіграв Відкритий університет, діяльність якого було започатковано у Великій Британії у 1969 р.

Слід зазначити, що створенню Відкритого університету сприяла діяльність Г. Вільсона з заснування так званого аероуніверситету (“university of the air”) [6]. З ініціативи Г. Вільсона державою вперше здійснювалось фінансування нової моделі вищої освіти, згідно якої усі, хто бажали, отримували можливість здобути вищу освіту засобами

кореспондентських й теле-радіо- освітніх курсів. З перемогою лейбористської партії, яку очолював Г.Вільсон (1964), Консультативним комітетом було розроблено умови вступу на навчання до вищого навчального закладу нового типу (відкритого університету). Головним принципом нової освітньої моделі було обрано принцип відкритості, відповідно якого зарахування студентів на навчання стало відкритим для всіх бажаючих, незалежно від наявного рівня освіти та будь-яких обмежень. У червні 1969 р. університету надається статус незалежного та автономного закладу з правом на видачу академічних ступенів. Саме у відкритому університеті вперше застосовано використання мультимедійних засобів навчання. Двостороння комунікація, між тьюторами та студентами відбувалась завдяки кореспонденції, візуальному спілкуванню та відвіданню короткотривалих курсів. Першими чотирма підготовчими курсами було обрано природничі науки, математику, соціологію і мистецтво.

Слід зазначити, що застосування нової освітньої моделі в рамках діяльності Відкритого університету у Великій Британії зумовило зростання кількості наукових досліджень у сфері відкритої освіти. Передусім вперше було використано термін «відкрите навчання», сутність якого було розкрито через специфіку організації навчання як у закладах формальної, так і неформальної освіти [4].

Крім того появою відкритого університету було започатковано заснування подібних навчальних закладів в інших країнах, перш за все у країнах Європи і Азії. Серед таких навчальних закладів слід згадати Національний Університет Дистанційного Навчання (UNED) в Іспанії (1972), Відкритий Університет Алламакбал (AIOU) в Пакистані (1974), СукхотайТхамматірат(STOU) в Таїланді (1978), Корейський Національний Відкритий Університет (KNOU) (1982), Університетська Система Центрального Радіо і Телебачення (CRTVU) в Китаї (1970) та ін. Головною стратегією діяльності зазначених відкритих університетів є відкритість, просування рівних освітніх можливостей та ідей соціальної справедливості в

освіті шляхом забезпечення високоякісною вищою освітою усіх бажаючих з метою реалізації власного потенціалу та амбіцій.

Підкреслимо, що розвиток відкритої освіти відбувався через створення і функціонування закладів неформальної освіти. Здобуття знань у таких закладах відбувалось на базі принципів відкритого навчання. Подібні заклади створювались з метою задоволення освітніх потреб населення та відсутності потреб у сертифікації таких знань. Основними споживачами освітніх послуг у таких закладах ставали особи з обмеженими можливостями, які при відносно незначних фінансових витратах отримували можливість за допомогою мультимедіа-проектів здобути знань з питань охорони здоров'я, надання першої допомоги, розвитку підприємницької діяльності, планування сім'ї, розвитку особистості, догляду за дітьми, ведення сільського господарства та ін. [5].

Ідея надання рівних освітніх можливостей усім, хто бажає отримати освіту, відрізняє розвиток відкритої освіти протягом кінця 90-х рр. XX ст. – початку XX ст. Зазначимо, що досліджувані процеси у цей час супроводжуються активним використанням інтернет-ресурсів, розвитком електронного навчання, застосуванням технологій електронного навчання. Інтернет-орієнтоване навчання (або електронне навчання) в широкому розумінні, означає процес використання всіх можливих інформаційних систем, мережевих технологій, інструментів та засобів з метою підвищення ефективності навчання, викладання та управління освітніми процесами [5]. Представлений вид навчання дозволяє реалізувати завдання не тільки збору, обробки, накопичення, зберігання, пошуку та розповсюдження інформації у електронному вигляді, а також забезпечити можливість двостороннього зв'язку в режимі он-лайн. Суттєво оптимізують процес розвитку електронного навчання використання інноваційних технологій навчання, передусім, технології learning 2,0.

Розробка і популяризація learning 2,0 здійснюється під егідою ОЕСР й активно використовується в більшості європейських країн. Під егідою

Інституту перспективно-технологічних досліджень Відділу єдиного дослідницького центру Європейської Комісії (Institute for Prospective Technological Studies (IPTS)) та Головного директорату з питань освіти та культури Європейської Комісії (European Commission Directorate General Education and Culture (DGEAS)) було розроблено 250 Learning 2,0-проектів, 8 варіантів програм, результати запровадження Learning 2,0 висвітлено у 20 працях експертних комісій [1, 128].

Представлена технологія поєднує ознаки неформального й формального (традиційного) навчання й передбачає організацію дослідницької діяльності, встановлення нових зв'язків між інформацією, суб'єктами її передачі та сприйняття. Інтерактивне соціальне середовище за умов Learning 2,0 забезпечує максимальну участь тих, хто навчається, у навчальному процесі; безпосереднє входження до віртуально створеного процесу, що вивчається; гарантує максимально комфортні умови зворотного зв'язку, зокрема, через створення так званих community, або спільнот. Підкреслимо, що Learning 2,0 є стратегією переходу до віртуальної формальної освіти через використання таких моделей: вбудована модель, зворотня модель, модель спільноти [2, 239].

Основними засобами Learning 2,0 є інструментарії Web 2,0, тобто мережевий комп'ютинг (social computing). Вони представлені блогами, групами, помітками (Del.icio.us та ін.), мультимедійною інформацією (PSS Feeds, YourTube), соціальними мережами (MySpace, Facebook), подкастингами, віртуальними мирами (SecondLife) тощо [1, 128-129].

Серед переваг електронного навчання є такі, що мають освітній й соціально-економічний ефект. Так, нові освітні можливості стосуються миттєвого доступу до глобальних освітніх ресурсів, що знаходяться поза межами освітніх установ; зростаючої гнучкості взаємодії між учасниками навчального процесу завдяки e-mail листуванню та дискусійним форумам; широкої доступності навчальних матеріалів, конспектів лекцій тощо;

можливості комплексного використання традиційних дидактичних й мультимедіа-засобів навчання; користування міжнародною пошуковою системою для здійснення досліджень та вдосконалення процесу викладання; приєднання до спільної, міжнародної та крос-культурної системи навчання; можливостей створення навчальних матеріалів та програм курсів за відносно низьку вартість; викладання матеріалів курсів через он-лайн портали.

Соціально-економічні переваги електронного навчання розкриваються через можливості набуття суб'єктами навчального процесу комунікаційних (читання, спілкування, письмо та вміння слухати), соціальних (етика, позитивне ставлення та відповідальність) навичок та навичок мислення (критичного та логічного, вирішення проблем та ін.); можливості здійснення навчання в індивідуальному темпі й відповідно індивідуальних особливостей; набуття вміння працювати в команді; можливостей отримання знань навігації (організація пошуку чи обробки інформації); набуття вміння пристосовуватись до обставин, що постійно змінюються.

Висновки. У ході дослідження встановлено, що активний розвиток відкритої освіти зумовлено необхідністю забезпечення кожного якісною та доступною освітою. Становлення відкритої освіти супроводжувалось зміною соціально-економічних вимог до освітнього розвитку й відрізнялось застосуванням специфічних видів (заочне, дистанційне, електронне) й засобів (кореспондентська освіта, листування, теле- й радіо- освітні програми, мультимедійні засоби, інтернет-ресурси) навчання. Упровадження відкритої освіти здійснювалось через розширення доступу до вищої освіти, її масовізацію, дозволило позбутися елітарності й забезпечити реалізацію принципів демократизації, доступності, рівних освітніх можливостей.